

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 11, 2012 [Назад](#) [Головна](#)

УДК: 378

С. О. Стрельник,
к. е. н., науковий співробітник Інституту вищої освіти,
ДВНЗ «КНЕУ імені В. Гетьмана», м. Київ

ПРИОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті автор визначає пріоритети державної політики у сфері вищої освіти України та досліджує відповідність цих стратегічних напрямів у різних документах.

In this article author determines higher education priorities in Ukraine and explores the relevance of these strategic directions in different documents.

Ключові слова: освіта України, Болонський процес, пріоритети вищої освіти, Бухарестське комюніке.

Keywords: education in Ukraine, Bologna process, higher education priorities, Bucharest Communiqué.

Постановка проблеми. Європейська модернізація вищої освіти в Україні зумовлена, насамперед, цивілізаційними змінами: глобалізація економіки, інноваційний розвиток, інформатизація тощо. Прагнення інтегруватися не лише до економічної організації Європейського Союзу, а й до освітнього простору ставить Україну перед серйозними зобов'язаннями. Про початок позитивних змін в цій сфері свідчить приєднання України до Болонської декларації у травні 2005 року та зміни державної політики у галузі вищої освіти. Водночас зважені ефективні рішення неможливі без ретельного вивчення й аналізу досвіду передових європейських держав, що дозволить врахувати виявлені переваги й недоліки та визначити пріоритети щодо впровадження змін.

Метою даної статті є дослідження пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти України та визначення основних завдань її структурної модернізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації та управління системою освіти висвітлюються в дослідженнях К. Корсака, В. Паламарчука, Г. Дмитренка, В. Лугового. Проведений аналіз свідчить, що незважаючи на досить вагомий внесок у дослідженні нині бракує єдиного методологічного підходу до розробки програм і планів розвитку вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Державна політика у сфері вищої освіти в Україні не має єдиного підходу до визначення пріоритетів і трактується у різних документах по-різному. Стратегічними напрямками Болонського процесу є: запровадження трьохциклової системи ступенів вищої освіти; забезпечення високої якості вищої освіти; визнання ступенів і періодів навчання; максимальне сприяння мобільності студентів і викладачів тощо. Бухарестське комюніке у 2012 році встановило такі основні пріоритети діяльності ЄПВО до 2015 року: посилити політику розширення загального доступу та підвищення частки успішного завершення навчання; створити умови, що сприяють студентоцентрованому навчанню; дозволити агенціям із забезпечення якості здійснювати свою діяльність в усьому ЄПВО; працювати над підвищенням здатності до працевлаштування; забезпечити запровадження рамок кваліфікацій, ECTS і Додатку до диплому.

Згідно з Державною програмою розвитку освіти в Україні на 2006–2010 роки пріоритетними напрямками визначено європейський рівень якості й доступності освіти; створення системи безперервної освіти, спрямованої на задоволення інтересів громадян у постійному підвищенні професійного рівня відповідно до кон'юнктури ринку праці, соціального захист, забезпечення потреб суспільства і держави у висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівцях; підвищення соціального статусу педагогів; розвиток суспільства на основі нових знань тощо [2].

У проєкті Закону України «Про вищу освіту» (нова редакція) структура вищої освіти адаптована до Європейського простору вищої освіти, що закладає умови для полегшення визнання дипломів, академічної та професійної мобільності, реалізації можливості освіти впродовж життя. Передбачено освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти – молодший спеціаліст, бакалавр, магістр, а також вводяться освітньо-науковий рівень доктора філософії і науковий рівень доктора наук.

Нещодавно в Україні було схвалено Національну стратегію розвитку освіти на 2012–2021 роки. Такий документ мав би визначати нові пріоритети розвитку української освіти та часові рамки для їхнього досягнення. Натомість більшість завдань окреслено лише теоретично: «забезпечення доступності освіти», «побудова ефективної системи національного виховання». Про кількісні параметри, які б вимірювали дані процеси, в документі не йдеться. Загалом перелік пріоритетів досить традиційний, але дещо перефразований: оновлення законодавчо-нормативної бази, модернізація структури й організації освіти, удосконалення науково-інформаційного забезпечення освіти, створення сучасної матеріально-технічної бази системи освіти, формування здоров'язбережувального середовища тощо. Оскільки наголошується на переорієнтації пріоритетів освіти з держави на особистість. У такий спосіб державна політика має забезпечити громадянське, патріотичне, моральне виховання та сформувати у майбутнього покоління здоровий спосіб життя, відповідальність та толерантність.

Невід'ємною складовою державної політики в галузі освіти є інноваційно-освітня діяльність. В Україні науково-технічні інновації поступово реалізуються в нових освітніх програмах, навчальних та управлінських технологіях, ефективних методах і формах підготовки фахівців. У 2011 році Міністерством спільно з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти були проведено програмний супровід та автоматичну обробку статистичних форм «Показники соціального та економічного розвитку України», «Звіт вищого навчального закладу за навчальний рік», «До аналізу діяльності вищого навчального закладу»; реалізовано експериментальний проєкт подання вступниками електронних заяв за допомогою системи «Електронний вступ» (400 тис. із 869 тис. заяв); забезпечено роботу інформаційно-пошукової системи «Конкурс», що відображає подання заяв абітурієнтами, конкурсної ситуації, рейтингових списків вступників (82 млн. відвідувачів з 99 країн). В Інституті вищої освіти АПН України діє спеціальний відділ інноваційної освіти, який надає необхідну інформативну та науково-методичну допомогу ВНЗ України та спеціальним інноваційно-освітнім центрам у їх структурі. З метою науково-інформаційного забезпечення науковців і практиків освітньої галузі та НАПН України і МОНМолодьспорту з питань інноваційного розвитку вітчизняної та зарубіжної освіти у 2011 році видано наукові збірники «Нові технології навчання» (№№ 67, 68, 69); «Проблеми освіти» (№ 66, 67, 68) та науковий журнал «Вища школа» (№№ 1–12). Зазначені вище заходи хоча і є свідченням наближення України до світової освіти, але мають ще досить повільний характер [4].

Характерною ознакою розвитку інформаційного суспільства, як зазначається в звіті «Тенденції розвитку вищої освіти: відслідковування академічної революції», підготовленому для Світової конференції ЮНЕСКО по вищій освіті 2009 р., є зростання попиту на вищу освіту, що перевищує пропозицію в багатьох частинах світу. Декілька факторів сприяють цьому процесу: нові можливості, створені глобальною економікою та необхідність навчання протягом життя, конкуренція за існуючі робочі місця та зростання кількості професій, які вимагають вищої освіти.

Організація Об'єднаних Націй прогнозує такі тенденції розвитку вищої освіти до 2030: кількість студентів буде набувати більших розмірів, як і система вищої освіти взагалі; склад студентів буде більш різноманітним, доля іноземних студентів буде зростати; соціальна база системи вищої освіти буде розширюватись разом із невизначеністю, як це буде впливати на нерівність економічних можливостей між різними соціальними групами; питання забезпечення доступу до вищої освіти незахищених верств населення стане основним в політичних дискусіях; академічна професія стане міжнародно орієнтованою та мобільною; для багатьох країн, що розвиваються, потреба в університетських викладачах буде зростати, як і роль викладачів-сумісників.

Розвиток та використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті сприяє вирішенню цих проблем. Сучасними світовими тенденціями розвитку інформатизації освіти є:

- створення єдиного освітнього простору;
- активне запровадження нових засобів та методів навчання, що орієнтовані на використання інформаційних технологій;
- синтез засобів та методів традиційного та комп'ютерного навчання;
- створення систем випереджаючої освіти;
- виникнення нового напрямку діяльності викладача – розробка інформаційних технологій навчання та програмно-методичних комплексів;
- формування системи безперервного навчання як універсальної форми діяльності, що спрямована на постійний розвиток особистості протягом всього життя.

Рух відкритої освіти в останні два десятиліття є однією з визначальних тенденцій розвитку системи вищої освіти у багатьох країнах. Про це свідчить дедалі більша увага до відкритої освіти провідних міжнародних установ, зокрема освітніх та наукових інституцій та проектів, благодійних фондів, міждержавних та міждержавних організацій включно з Організацією Об'єднаних Націй.

Для підвищення конкурентоспроможності української системи вищої корисним буде світовий досвід:

- Впровадження на державному рівні стандартів і програм відкритої освіти у Великобританії, створення і використання відкритих навчальних курсів на основі досвіду США (Open Course Ware MIT).
- Розширення можливостей використання змішаного навчання (Blended Learning) за рахунок всебічного (як поза межами аудиторії, так і на аудиторних заняттях) використання соціальних мереж та вебсервісів.
- Використання мобільних засобів зв'язку. iPad та Alt-Tablets активно використовуються не тільки у дистанційній, але й в аудиторній роботі
- Комплексне використання інтерактивних засобів навчання. Комплекс апаратних засобів, необхідних для забезпечення інтерактивного навчання, як правило, складається з комп'ютера, інтерактивної дошки, мультимедійного проектора та пристроїв зв'язку (веб-камера, система передачі даних, адаптер тощо).
- Gamification: використання ігор, симуляцій та віртуальних світів. Як вважають розробники, головна причина популярності бізнес-симуляцій, полягає в тому, що вони можуть навчити тим речам, які не можна опанувати за допомогою лекцій, кейсів чи, навіть, відвідування реальних компаній.
- Використання доповненої реальності (Augmented Reality) використовується в освітніх закладах (студенти взаємодіють, перебуваючи в реальних умовах за допомогою GPS обладнання)
- Використання так званих просторових операційних середовищ («spatial operating environments»), що дозволяють проводити колективну роботу поєднуючи об'єкти реального та віртуальних світів (наявне жестове управління).

Виникає необхідність оцінити систему вищої освіти України з точки зору процесу модернізації та відповідності європейським нормам. Запровадження стандартів, рекомендацій і основних інструментів, що сприяють сумісності, порівнянності, визнанню періодів і термінів підготовки фахівців є важливим завданням на сучасному етапі розвитку Європейського простору вищої освіти.

За показниками національна рамка кваліфікацій, рівень участі студентів у забезпеченні якості, рівень міжнародної участі у забезпеченні якості та визнання попереднього навчання Україна отримує у 2012 році лише один бал із п'яти. Це найгірші оцінки з моменту приєднання країни до Болонського процесу у 2005 році. Хоча за показниками запровадження першого та другого циклів, забезпечення доступу до наступних рівнів освіти, участі студентів в забезпеченні якості вищої освіти та запровадження ECTS у 2009 році Україна навіть перевищувала середні показники серед 46 країн. Проте не виконання взятих зобов'язань у період з 2009 по 2012 рр. зробили Україну аутсайдером Болонського процесу.

Таблиця 1. Основні напрями реалізації Болонського процесу

Перелік показників	Слабкі / сильні сторони	Бали 2009	Бали 2012
Система ступенів			
1. Стадія реалізації першого та другого циклу	70-89% всіх студентів навчаються за дворівневою системою, узгодженої із Болонськими принципами	5	4
2. Доступ до наступного циклу	Усі кваліфікації (75%) першого рівня дають доступ до декількох програм другого рівня, усі кваліфікації другого рівня дають доступ хоча б до одної програми третього рівня.	5	4
3. Впровадження національної рамки кваліфікацій	- Процес розробки НРК був узгоджений із зацікавленими сторонами та встановлені комітети - Цілі НРК були узгоджені і намічені - Рішення приступити до розробки НРК було прийнято національним органом, відповідальним за вищу освіту	1	1
Забезпечення якості, ESG			
4. Стадія розвитку системи забезпечення зовнішньої якості	Зовнішня система забезпечення якості функціонує по всій країні. Система забезпечення якості не була оцінена відповідно до стандартів ЄПВО. Система забезпечення якості поширюється на всі установи та програми і охоплює основні питання.	3	2
5. Рівень участі студентів у забезпеченні якості	Студенти не беруть участь у процедурах по забезпеченню якості або беруть лише в одній: 1) в управлінні національними агентствами по забезпеченню якості; 2) в зовнішній оцінці установ і програм: як члени команд, як експерти-спостерігачі і як особи, що приймають рішення; 3) в консультаціях під час зовнішньої оцінки; 4) у внутрішній оцінці якості; 5) в підготовці звітів по самооцінці.	5	1
6. Рівень міжнародної участі у забезпеченні якості	Міжнародна участь відсутня. - В системі вищої освіти відсутні агенції із забезпечення якості, які є повними членами ENQA або числяться в реєстрі EQAR. - Відсутня міжнародна участь експертів урядових національних структур із забезпечення якості - Відсутня міжнародна участь експертів як представників-спостерігачів в командах, групах, комісіях з оцінювання якості	2	1
Визнання			
7. Стадія реалізації додатку до диплома	Деякі випускники отримують додаток до диплому у відповідному форматі на європейській мові за певну плату.	1	2
8. Національна реалізація принципів Лісабонської конвенції про визнання	Лісабонська конвенція ратифікована, поточне національне законодавство відповідає нормам конвенції у трьох-чотирьох з основних принципів.	3	3
9. Стадія реалізації кредитної системи ECTS	Європейська система залікових одиниць ECTS використовується для усіх компонентів усіх програм вищої освіти (більше 75%) і передбачає переклад і накопичення залікових одиниць, залікові одиниці співвіднесені з результатами навчання.	5	4
10. Визнання попереднього навчання	Не існує процедур визнання попереднього навчання на національному та (або) інституціональному рівні.	2	1

Джерело: побудовано за даними [7, 8]

Розглянемо положення України по деяким показникам детальніше:

- **Стадія реалізації першого та другого циклу (4 бали).** Сьогодні в Україні цикл магістерської підготовки залишається дуже коротким (найчастіше один рік), що не дає можливості забезпечити належний зміст та якість підготовки. Крім того, проблемою залишається невідповідність кваліфікацій, що присвоюються випускникам, запитам ринку.

- **Доступ до наступного циклу (4 бали).** Болонська декларація наголошує, що перший цикл є необхідною умовою для доступу до другого циклу освіти. На переважній більшості програм перший цикл теоретично дає цей доступ. Тим не менш, існують кваліфікації першого циклу (менше 25%), які не дають доступ до наступного циклу.

- **Впровадження національної рамки кваліфікацій (1 бал).** Суттєвими недоліками даного проекту можна назвати наступні: затверджений документ носить в основному декларативний характер, не створено інструментів зближення Національного класифікатора професій та напрямів підготовки фахівців, не відповідність глобальним компетенціям, деякі терміни та поняття в Європейській рамці застосовуються в іншій інтерпретації.

- **Рівень участі студентів у забезпеченні якості (1 бал).** Цей принцип визнається в Україні, але не отримує реальної інституціональної підтримки:

організаційної, методичної, моральної та матеріальної. Такий стан речей пояснюється інертністю громадської думки в цьому напрямі, недостатньою обізнаністю та активністю студентських організацій і спільнот та неусвідомленням потреби в цьому з боку менеджменту вищих навчальних закладів та органів державного управління освітою.

- **Стадія реалізації додатку до диплома (2 бали).** Наразі, видача Diploma Supplement не набула масового характеру. Окремі додатки були виготовлені та видані деякими приватними навчальними закладами у відповідності до вимог, які були розроблені Європейською Комісією, Радою Європи та UNESCO/CEPES. Виготовлення Додатку є платною послугою (103 грн. 20 коп.)

- **Національна реалізація принципів Лісабонської конвенції про визнання (3 бали).** Традиційною проблемою національної системи освіти залишається визнання наукових ступенів, які здобуті за кордоном. За існуючими правилами отримання наукового ступеня за кордоном не означає його автоматичне визнання в Україні, а потребує, фактично, проведення повторного захисту дисертаційної роботи.

- **Стадія реалізації кредитної системи ECTS (4 бали).** Введення шкали оцінювання ЄКТС не призвело до скасування старої національної шкали, що зумовлює виставлення кожної оцінки в трьох шкалах (ЄКТС, старій національній шкалі та внутрішній шкалі ВНЗ, яка пов'язує дві попередні).

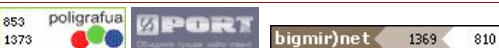
- **Визнання попереднього навчання (1 бал).** В системі вищої освіти України не створено процедур, рекомендацій та принципів визнання попереднього навчання. До того ж, визнання попереднього навчання неможливо без діючої національної структури кваліфікацій та недосконалої системи залікових одиниць.

Висновки. Структурна модернізація вищої освіти України становить комплексне завдання, що включає реорганізацію управління як всієї системи вищої освіти, так і окремих її закладів; підвищення якості навчання студентів; перегляд кількості напрямів підготовки бакалаврів; зміну форм і методів навчального процесу; забезпечення академічної і трудової мобільності студентів; інноваційні підходи до проблем фінансування освітніх закладів; постійне підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу тощо. Як виявлено в попередньому аналізі, в Україні не має відповідної бази даних та їхнього аналітичного обґрунтування, не виконується моніторинг якості вищої освіти. Це унеможливило запровадження системних підходів до створення сучасної інноваційної моделі вищої освіти. Складається враження, що Україна не володіє змістовними базовими елементами щодо модернізації вищої освіти та її інтеграції в європейський та світовий освітній простір. Загалом вироблення та впровадження освітньої політики, яка відповідає б умовам України і сучасного світу, вимагає єдності пріоритетів державної політики, переорієнтації на ті сфери діяльності, які забезпечують людський розвиток, реформування механізму прийняття державних рішень.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» Відомості Верховної Ради України, 2002, №36, ст. 266. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
2. Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=396-2006-%F0>.
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://guonkh.gov.ua/content/documents/16/1517/Attaches/4455.pdf>.
4. Освіта України — 2011: Інформаційно-аналітичні матеріали про діяльність Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2011 році / Уклад.: О.А. Удод, К.М. Левківський, В.П. Погребняк, О.В. Дашковська, Д.Б. Панасевич, А.К. Солоденко.
5. Формування інноваційної культури в українських університетах: практ. посіб. / За ред. Н. Я. Качмар-Кос. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 124 с.
6. Bucharest Communiqué [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ehea.info/Uploads/%281%29Bucharest%20Communique%202012%282%29.pdf>.
7. Rauhvargers, C. Deane, W. Pauwels. Bologna Process Stocktaking Report / Report from working groups appointed by the Bologna Follow-up Group to the Ministerial Conference in Leuven/Louvain-la-Neuve, 2009.
8. The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report / Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2012.
9. Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution / UNESCO World Conference on Higher Education, 2009.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"